

zo'n verdringingsproces niet uitgewerkt. Voor het taalprobleem werd uiteindelijk ook een oplossing gevonden. In Nederland werd ondertiteling normaal, omdat nasynchroniseren in het kleine taalgebied te kostbaar was.

In het onderzoekprogramma dat Dibbets zich heeft gesteld, past de neiging tot een integrale benadering van zijn onderwerp. Men kan daarom met de laatste honderd pagina's van zijn boek enige moeite hebben. Het hoofdstuk over de opleving van de Nederlandse filmproductie na de invoering van de geluidsfilm is eigenlijk een 'Fremdkörper' in het geheel. Uit dit gedeelte blijkt wel, dat Barnstijn niet alleen in de bioscoopsector, maar ook in de productiesector zijn goede koopmanschap ('innoverende kracht', schrijft de auteur) heeft getoond. Het daarop volgende achtste hoofdstuk behandelt een mislukte poging van katholieke zijde om met de Internationale Eidophon NV in Amsterdam een rol te spelen in de internationale filmindustrie. Hoe interessant ook, dit katholieke initiatief leent zich meer voor een afzonderlijk tijdschriftartikel dan voor een hoofdstuk in dit proefschrift.

Het laatste hoofdstuk is gewijd aan het debat over de voor- en nadelen van de sprekende film. Daarmee is de auteur echt terug bij zijn onderwerp en bij het gebruik van kranten en tijdschriften als unieke bronnen voor receptiegeschiedenis. Met respect voor deze persorganen doet Dibbets uit de doeken, dat de geluidsfilm in de jaren twintig op de wetenschapspagina van de kranten is geïntroduceerd. Zodra de techniek in exploitatie werd genomen dook het fenomeen op de financiële pagina's op. Vanaf dat moment drong de geluidsfilm ook door in de filmrubrieken en op de amusementspagina's. Hiermee drapeert Dibbets een mooie feeststrik om de zo lang als historische bronnen verwaarloosde persorganen. In zijn inleidende tekstgedeelten heeft hij de aandacht gevestigd op de introductie van de geluidsfilm als een innovatieproces. In de wijze waarop het nieuwe fenomeen in de pers verschijnt ziet hij de drie fasen van het innovatieproces (uitvinding, introductie en diffusie) weerspiegeld. Zo fraai en met zoveel positieve effecten voor de compositie valt niet alles in dit proefschrift op zijn plaats. Maar over de ontwikkeling van de cinema bij de invoering van de geluidsfilm in Nederland heeft Dibbets een prachtig boek geschreven. Beijerinck zou zich hebben kunnen verheugen over de dissertatie van deze wetenschapper van de jongere generatie, maar hij heeft de voltooiing ervan niet meer mogen beleven.

J. M. H. J. Hemels

J. van Splunter, *Kernsplijting en diplomatie. De Nederlandse politiek ten aanzien van de vreedzame toepassing van kernenergie, 1939-1957* (Dissertatie Universiteit van Amsterdam 1993; Amsterdam: Het Spinhuis, 1993, 353 blz., ISBN 90 73052 71 8).

De laatste jaren staat het karakter van de naoorlogse Nederlandse buitenlandse politiek ter discussie. De klassieke stelling van A. van Staden cum suis luidt dat Nederland zich na de ondertekening van het NAVO-verdrag ontpopte als een trouw bondgenoot van de Amerikanen. D. Hellema, C. Wiebes en B. Zeeman hebben aangetoond dat deze these in ieder geval niet opgaat voor alle aspecten van het Nederlandse buitenlandse beleid in de jaren veertig en vijftig. De politicoloog Van Splunter beoogt met zijn proefschrift over het Nederlandse beleid ten aanzien van de vreedzame toepassing van kernenergie in de jaren 1939-1957 een bouwsteen te leveren voor dit debat. Daarvoor onderzocht hij het besluitvormingsproces dienaangaande.

De uitgangssituatie in 1945 was dat de Verenigde Staten een grote voorsprong hadden op het nucleaire onderzoeksterrein. Om hun hegemonie veilig te stellen, trachten zij zowel nucleaire

kennis als grondstoffen te monopoliseren. In dit streven paste het internationale nucleaire beheersplan dat de Amerikaan B. M. Baruch in 1946 voorlegde aan de Verenigde Naties. De Nederlandse reactie hierop vormt de eerste toetssteen voor het buitenlandse beleid. Van Splunter constateert dat die houding tot 1948 ambivalent was. Nederland wilde zich niet neerleggen bij het Amerikaanse nucleaire monopolie en hoopte via het Baruch-plan te kunnen profiteren van de Amerikaanse nucleaire kennis. Om de Sovjet-Unie over de streep te trekken, maakte de Nederlandse minister E. N. van Kleffens zich sterk dat het plan op een aantal punten werd gewijzigd. Toen in 1948 echter de tegenstellingen tussen de twee grootmachten groeiden en Baruch om onvoorwaardelijke steun vroeg, gaf Nederland die.

Eenzelfde ambivalentie kenmerkte de Nederlandse reactie op het Amerikaanse streven naar een monopolie van de strategische grondstoffen uranium en thorium. Wat betreft de winning van het thoriumhoudende monaziet-zand in Nederlands-Indië stelde Nederland zich zeer coöperatief op. Begin augustus 1945 sloot Van Kleffens een overeenkomst met de Amerikanen en Britten die laatstgenoemden de controle gaf over de Nederlands-Indische monazietvoorraden, zonder dat Nederland, zoals Van Kleffens had gehoopt, in ruil hiervoor mocht delen in de Amerikaanse nucleaire kennis en zonder dat de voltallige ministerraad of het parlement hier weet van hadden. Wat betreft de tien ton uraniumoxide, die de Nederlandse regering op aanraden van de vooruitziende fysicus W. J. de Haas in 1939 had laten aanschaffen, liet de Nederlandse regering zich echter niet leiden door de Amerikaanse monopolistische wens. Om in het naoorlogse Nederland het nucleaire onderzoek op gang te kunnen brengen verzweeg ze dit bezit tot juni 1950.

De Amerikaanse onwil om 'atoomgeheimen' te delen en de Nederlandse wens om het nucleaire onderzoeksveld voor vreedzame toepassingen te exploreren, ingegeven door wetenschappelijke en economische argumenten, leidde in de jaren 1945-1954 tot wat Van Splunter een Nederlandse 'Alleingang' noemt. Het nucleair beleid kende een fase waarin de wetenschappelijke infrastructuur werd opgebouwd en een fase van bilaterale samenwerking met Noorwegen, ter ondersteuning van het Nederlandse zelfstandige onderzoek. Gedurende de gehele periode werd het beleid in hoge mate bepaald door wetenschappers, gevolgd door de industrie, terwijl de overheid hoofdzakelijk als geldschieter fungeerde. De Stichting voor fundamenteel onderzoek der materie, met als grote stimulator de fysicus A. H. Kramers, was in dit spelersveld de centrale spil. Deze stichting zocht ook samenwerking met de Noren in 1950, toen de technische en financiële redenen de bouw van een proefreactor in Nederland nog te hoog gegrepen leek. In het Jener-project werd het Noorse zware water gevoegd bij het uranium dat Nederland inmiddels had bemachtigd door in het geheim zijn uraniumoxide met de Britten te ruilen voor gezuiverd uranium. In juli 1951 werd de eerste experimentele zwaarwater reactor in het Noorse Kjeller kritisch. Op dit succes volgde eind 1953 dat van de fysicus J. Kistemaker, die de eerste grammen uranium wist te verkrijgen.

Het waren onder meer deze Noors-Nederlandse successen die aldus Van Splunter de Amerikanen duidelijk maakten dat nucleaire kennis zich niet liet monopoliseren. Naast militaire en economische overwegingen bracht dit eind 1953 een kentering in het Amerikaanse beleid ten aanzien van de vreedzame toepassing van kernenergie teweeg. Samenwerking werd het parool om de Amerikaanse hegemonie op nucleair gebied opnieuw te vestigen. Vanaf 1955 werden tientallen bilaterale samenwerkingscontracten gesloten. Nederland liep hierbij voorop. De innige contacten met de Noren en de ontluikende samenwerking met de Britten werd ingeruild voor bilaterale coöperatie met de Amerikanen. Dit ging gepaard met een toenemende overheidsbemoediging. Enerzijds was dit het gevolg van Amerikaanse eisen, anderzijds wensten vooral de ministeries van economische en buitenlandse zaken meer greep te krijgen op het web van

nucleaire onderzoeksinstellingen in Nederland. De gebruikelijke departementale stammenstrijd stond echter een daadkrachtig en goed gecoördineerd beleid in de weg.

Van Splunter concludeert dat het Nederlandse kernenergiebeleid in de jaren 1945-1954 niet voldeed aan dat wat van een trouwe bondgenoot van de Verenigde Staten mocht worden verwacht. En inderdaad, Nederland steunde het Baruch-plan aanvankelijk niet van harte en hield haar uraniumoxidebezit angstvallig geheim voor de Amerikanen. De vraag rijst echter of het Nederlandse kernenergiebeleid in deze jaren wel als toetssteen kan worden gebruikt om het Atlantisch gehalte van het Nederlandse buitenlandse beleid te bepalen. Het Amerikaanse nucleaire beleid in die jaren was monopolistisch en niet bondgenootschappelijk van karakter, of met andere woorden, de Amerikanen streefden naar hegemonie door middel van een kennis- en grondstoffenmonopolie, in plaats van door bondgenootschappelijke samenwerking. Waar geen bondgenoten worden gezocht, kan ook geen trouw worden verwacht. De oplossing die Van Splunter voor dit probleem heeft gezocht, een politiek-theoretische exercitie op basis waarvan hij het Amerikaanse monopolistische nucleaire beleid als pre-hegemoniaal typeert, overtuigt niet. In de historische praktijk sluiten het streven naar hegemonie en een monopoliepositie elkaar bepaald niet uit. Bovendien, vanuit historisch oogpunt veronderstelt de toetsing van de trouwe-bondgenootthese een hegemunistische Amerikaanse opstelling.

Ten slotte had de handelseditie van dit proefschrift een betere redactie verdient. De leesbaarheid lijdt nu onderde veelvuldige, soms letterlijke herhalingen in de tekst die het gevolg zijn van de in politicologische studies gebruikelijke in- en uitleidingen van ieder onderdeel. Desalniettemin is ook waardering op zijn plaats voor het minutieuze onderzoek van Van Splunter. Te meer daar recentelijk het kernenergiearchief van het ministerie van onderwijs en wetenschappen deerlijk gehavend uit de strijd met de Centrale archiefselectiedienst te voorschijn is gekomen, zoals Van Splunter uiteenzet. Plannen vooreen vervolgonderzoek lijken dus bij voorbaat door de papiermolens te Winschoten te zijn vermalen.

P. M. H. Groen

J. Barendregt, *The Dutch money purge. The monetary consequences of German occupation and their redress after liberation, 1940-1952* (Dissertatie Vrije Universiteit Amsterdam 1993, Tinbergen institute research series LI; Amsterdam: Thesis Publishers, 1993, 296 blz., ISBN 90 5170 206 X).

In zijn aan de Vrije Universiteit te Amsterdam verdedigde proefschrift heeft Barendregt op bekwame wijze de bekende stof betreffende de naoorlogse geldzuivering in Nederland samengevat, waardevol nieuws toegevoegd over de Londense voorbereiding ervan en een internationale vergelijking gemaakt die het Nederlandse fenomeen in een brede context plaatst. De goed leesbare Engelse versie maakt het boek adequaat toegankelijk. Ook los van het extra dat de auteur aan de bestaande kennis toevoegt, vormt zijn werk de synthese waar toekomstige historici en economen niet omheen kunnen.

Het verhaal van de geldzuivering is al herhaalde malen uit de doeken gedaan, onder andere door de minister van financiën die haar zelf verwezenlijkte, mr. P. Lieftinck. De noodzaak ertoe vormde een erfenis van de bezetting. De opheffing van de deviezengrens met Duitsland in 1941, de Duitse oorlogsschattingen en de inkrimping van de reële economie hadden tegen het einde van de tweede wereldoorlog de geldhoeveelheid buitensporig doen aanwassen. De overmaat hiervan in relatie tot de toch al geslonken goederenhoeveelheid diende na de bevrijding zo snel mogelijk te verdwijnen, op straffe van een wilde inflatie. De noodzaak van een chirurgische ingreep werd tijdens de oorlog al onderkend, zowel door de regering in ballingschap te Londen